

Rákócziné életéből

(1707.)

Írta: LUKINICH IMRE.

A Rákóczi-emigráció likvidálása felett már régen napirendre tért-mindenki, s maga Rákóczi is Franciaországban tartózkodott már, midőn 1712 decemberében egy Radziejowsky Károly nevű kapitány aláírásával, a szatmári békében biztosított amnesztiára való hivatkozással, folyamodvány érkezett be a haditanácshoz. A folyamodvány a következőket tartalmazta:

Még 1707-ben történt, hogy gr. Guttenstein Vencel tábornagy és prágai katonai parancsnok, a prágai helyőrséghez beosztott Radziejowsky kapitányt 40 emberrel Karlsbadba rendelte, azzal az utasítással, hogy Rákóczinak ott fürdőző feleségére felügyeletet gyakoroljon s ha a fejedelemszony kúráját befejezte, őt a magyar határra kísérje. A kapitány a parancsot vett utasítása értelmében teljesítette s mikor a fejedelemszony a fürdözést bevégezte, vele együtt elhagyta Karlsbadot, hogy őt a magyar határ felé kísérje. Nem messze azonban Karlsbadtól, egy Theusing nevű városban, a fejedelemszony hirtelen megbetegedett, gyermeke is megszületett s ennek következtében a kapitány négy hetet kénytelen volt itt elvesztegetni. Mikor a fejedelemszony jobban lett s egészségének teljes helyreállítása végett sétakocsizásokat óhajtott, a kapitányhoz fordult engedélyért, aki viszont kérésével a velük lévő kerületi kapitányhoz utasította, mint aki vele együtt osztozott a felelősségben. A két kapitány az engedély tárgyában, a súlyos felelőség tudatában nem tudott megegyezni; mindketten tehát felettes hatóságaikhoz fordultak új utasításokért. Radziejowsky ekkor azt a választ nyerte, hogy amennyiben a kerületi kapitány vállalja a felelőséget, ő ne szolgáltasson akadályokat; hasonló tartalmú volt azonban a kerületi kapitánynak adott válasz is. Ennek következtében abban állapodtak meg egymás közt, hogy valahányszor a fejedelemszony sétakocsizásokat tesz, a kapitány minden egyes alkalommal köteles vele együtt lenni. Radziejowsky szerint azonban a fejedelemszony mindössze kétszer vette igénybe az engedélyt, mikor is a város környékén kocsiztak. A harmadik alkalommal történt, hogy a fejedelemszony sétakocsizását megszakítva, éppen kacsákra vadászott, amikor a közelben lévő cserjésből váratlanul mintegy 16 svéd tiszt, vagy legalább is ilyen ruhába öltözött egyén bukkant elő és tartott feléjük. A fejedelemszonyt valamennyien udvariasan üdvözölték és azt kérdezték tőle, hogy lóra kíván-e ülni? Egyúttal Radziejowskynak is tudtára adták, hogy neki is velők kell tartania. A kapitány – saját állítása szerint – rögtön észrevette, hogy egy előre megbeszélt esetről van szó, de mivel

a svéd tisztekkel szemben hasztalannak látott minden ellenállást, kénytelen volt engedni s velök együtt hegyen-völgyön át Annaberg felé lovagolni. Itt a fejedelemszonyt már várta egy svéd tábornok 300 katonával, aki őt haladéktalanul Lipcse felé kísértette. A kapitánynak eleinte az volt a szándéka, hogy azonnal Prágába tér vissza, a történekről hűségesen beszámol és magát igazolja. Mikor azonban arra figyelmeztették, hogy gr. Sinzendorf császári követ, aki ugyanakkor XII. Károlynál Szászországban tartózkodott, már utasításokat kapott a kapitány elfogatására, Radziejowsky úgy határozott, hogy Danzigba menekül. Innen azután levelet irt gr. Guttensteinnek és gr. Nostitz főstrázsamesternek, tőlük útlevelet kért, hogy visszatérve módjában legyen magát igazolni. Választ azonban nem kapott, sőt utólag arról kellett értesülnie, hogy kapitányi rangjától is megfosztották. Ekkor Lengyelországba vonult. Rákóczi ezredesti rangot ajánlott fel neki, az ajánlatot azonban nem fogadta el, hanem türelmesen várakozott arra az alkalomra, mely lehetővé teszi majd számára elvesztett becsületének visszaszerzését. Az időt most elérkezettnek látja erre, s tekintettel arra, hogy négy testvére közül ketten Buda ostrománál estek el, a harmadik Itáliában halt hősi halált, életben lévő egyetlen testvére most is a császár szolgálatában áll, mint főstrázsamester, ő maga is tisztesztendőn át híven szolgálta a császárt, több ütközetben vett részt, sőt meg is sebesült, a császár kegyelmét kéri.¹

Radziejowsky előadásával a hivatalos jelentések csupán a lényegben, t. i. a fejedelemszony Szászországba való hirtelen és váratlan távozásának megállapításában egyeznek. A szökésszerű távozás körülményeinek előadásában azonban már lényeges eltérések vannak köztük.

A prágai helytartóság 1707 január 28-án jelentette Bécsbe a cseh udvari kancelláriának, hogy Rákóczi felesége, az őrizetére rendelt Pergler Frigyes elbogeni kerületi kapitány hivatalos távollétét felhasználva, azzal az ürüggyel, hogy a Theusing közelében fekvő tepli premontrei apátságot² óhajlja megtekinteni, a kíséretében lévő Radziejowsky kapitánnyal, a tepli apátság egyik tagjával Pater Gáspárral, La Bare nevű udvaroncával, két komornájával, s egy hajdúval Szászország területére távozott s Theusingben mindössze a szakács, két hajdú, néhány nőcseléd és a fejedelemszony ingósága maradt hátra. A helytartóság felfogása szerint a fejedelemszony szökéséért Perglert nem terheli felelősség, mert a kerületi kapitányt aki köszvényére és egyébként is nagy hivatali elfoglaltságára való hivatkozással már több ízben kérte volt megbízatása alól való felmentését, – 1707 január 17-i rendeletével valóban felmentette, s helyébe gr. Lasanszky pilseni kerületi kapitányt küldte ki.³

Pergler a rendeletet csak január 23-án vette kézhez; kijelölt utóda azonban, kit hivatalos teendői ugyanakkor Prágába szólítottak, egyelőre még nem váltotta fel. Ez volt az oka annak, hogy midőn Pergler az elbogeni kerület polgárságának sürgetésére január 24-én fontos hivatali ügyekben Elbogenbe volt kénytelen utazni, a fejedelemszony őrizete egyedül Radziejowskyra hárult. Pergler kapitány csak másnap, január 25-én tért vissza Theusingbe, hol az a kellemetlen hír fogadta, hogy a fejedelemszony az előtte való napon délelőtt 9 órakor eltávozott a

¹ Eredetije Kriegsarchiv, Hofkriegsrath exp. 1712. dec. úr, 334.

² Történetére vonatkozólag: Festschrift zum 700 jähr. Jubileum des Stiftes Tepl. Marienbad 1893.

³ 1707 jan. 17-ről kelt utasítás gr. Lasanszky pilseni kerületi kapitányhoz és Perglerhez. Egyszerű másolatban Kriegsarchiv. HKR. exp. 1707. febr. nr. 22.

városból, azzal az ürüggyel, hogy megtekinti a híres tepli apátságot, melyről udvari káplánja Pater Gáspár, egyébként az apátság egyik tagja, annyit beszélt előtte; kíséretében volt Radziejowsky, aki különben a kocsis szerepét töltötte be, udvarnok Le Bare, két komorna, egy apród és egy hajdú. A fejedelemszony és kísérete látszólag Tepl felé tartott; útjuk azonban csakhamar északi irányt vett. Engelhaus környékén, az innen Theusingbe érkező fuvarosok állítása szerint, öt idegen ember várakozott reájuk friss lovakkal; itt tényleg lovakat váltottak s azután Schlackenwerthen át, hol Pater Gáspár csatlakozott kísérethez, de áluhában, fején parókával és tollas kalappal, majd Wiesenthalt érintve, Szászország területére mentek át.

Pergler a hír vétele után mindenekelőtt a fejedelemszonymak Theusingben maradt szakácsát, két hajdúját és nőcselédjét tétette őrizet alá, az ingóságokat pedig számbavétette és lepecsételtette. Egyidejűleg azonban részletes jelentést terjesztett a prágai helytartóság elé a maga szerepének igazolása végett. E jelentésben kiemeli, hogy Eadziejowskyval szemben eddigi magatartása alapján nem volt oka gyanút fogni is így az esetben sem gondolt volna óvintézkedések foganatosítására, ha a fejedelemszony legutóbbi sétakocsizása alkalmával történetesen ő maga is Theusingben tartózkodott volna; Rákócziné és kísérete visszahozatala tekintetében nem állott módjában megfelelő lépéseket tenni, mert mikor a történekről hitelesen értesült, már valamennyien szász földön tartózkodtak; azt sem lehet végül szerinte figyelmen kívül hagyni, hogy maga a fejedelemszony biztosította őt arról, hogy mihelyt megérkezik a Rákóczi által számára küldött pénz, azt személyesen kívánja Pilsenben felvenni s onnan azután haladéktalanul Magyarország felé akar utazni.¹

A feltűnést keltő szökés híre természetesen a prágai katonai parancsokságot is foglalkoztatta. Gr. Guttenstein azonnal vizsgálatot rendelt el a tényálladékok felderítése végett, melynek eredményeképp megállapították, hogy a fejedelemszony január 24-én² személyesen rendelte el, hogy a tepli apátság megtekintése végett kocsiba fogassanak s egyúttal úgy Rendelkezett, hogy az ebéd két órára készen legyen, mert erre az időre feltétlenül visszaérkeznek; elindulása után egy órával követték őt La Bare, egy apród és a tepli apátság egyik tagja, valamennyien lóháton. A fejedelemszony kocsiját Radziejowsky kapitány hajtotta, aki efféle szolgálatokat már több ízben tett volt s így a kérdéses sétakocsizás senkiben sem keltett gyanút és pedig annyival kevésbé, mert a kapitány csehországi illetőségű lovagi családból származott, kinek szülei még életben voltak; kora ifjúságában mint apród Bécsben a Wallenstein-családnál teljesített szolgálatot, utóbb Itáliában több ütközetben vett részt; itt oly súlyosan megsebesült, hogy ennek következtében teljesen alkalmatlanná vált a harctéri szolgálatra s csak helyi szolgálatot teljesített. A vizsgálat Radziejowsky hűtlenségét kétségtelenül megállapíthatónak vélte², s ez alapon a hadbíróság el is ítélte, mint ez Radziejowsky érintett folyamodványából is kitűnik.³

¹ 1707 június 25. Egykorú másolatban Kriegsarchiv, HKR. exp. 1707 febr. nr. 22.

² Gr. Guttenstein 1707 január 29-i jelentése a haditanácshoz. Eredetije Kriegsarchiv. HKR. exp. 1707. febr. nr. 26.

³ Stepney jelentése 1707 márc. 8. *Simonyi E.*: Angol diplomáciai iratok. III. k. (Budapest, 1877.) 312. l.

A theusingi eset sok beszédre adott alkalmat. S nem lehet tagadni, hogy a távolállók előtt sok minden tűnhetett fel megmagyarázhatatlannak, vagy félremagyarázhatónak. A kis Sarolta hercegnő születése éppúgy,¹ mint azon feltűnő körülmény, hogy a fejedelemszony, jóllehet Magyarországra való visszatérését az udvar biztosította, szökészerűen távozott Csehország területéről s ekkor sem Magyarország, hanem a szász fejedelemség felé vette útját. Az előbbihez adatok híján nem szólhatunk. A szökést magát az egykorúak azzal az állítólagos rendelkezéssel indokolták, hogy a bécsi udvar a fejedelemszonyt egyszerűsmindekorra kitiltotta Bécs városából; sőt olyan hír is keringett, hogy a fejedelemszonyt „bizonyos okok miatt” Prágában már őrizet alá is vétették.² Tény, hogy Rákócziné Bruyninx hollandi követ útján I. Józsefnek küldött levelében a személyét ért méltatlan bánásmóddal igyekezett motiválni váratlan elhatározását. „Attól tart ugyan, – írja e levélben – hogy e lépésével elvesztette a császár kegyét, reméli azonban, hogy ha a császár mindenről tájékozódik, nem fogja lépését rossz néven venni; ez alkalommal is panaszt emelt azonban a vele való állítólagos barátságatlan bánásmód miatt, melyről felteszi, hogy a császári felség parancsa és tudta nélkül történt, ezért is tartotta szükségesnek, hogy más utat keressen, nem lévén egyéb célja, mint az, hogy férjét, a fejedelmet felkeresse.”³ Bruyninx azonban, aki a történeteket sietett Rákóczival közölni, maga is megvallotta, hogy mindez igen homályos előtte s hogy tulajdonképpen az egészet nem érti, – „hacsak a hercegnőt alkalmatlan időben valami ijedelem, vagy páni félelem nem lepte meg,” pedig biztosíthatja Rákóczit, hogy a fejedelemszony első panaszára a vele szemben tiszteletlenül viselkedő tiszteket⁴ szigorúan megbüntették s arra utasították azokat, hogy Rákóczinének a köteles tiszteletet mindenben megadják; azt is jelentheti a fejedelemnek, hogy a fejedelemszony elé már futár ment Magyarországra szóló új útlevéllal s azzal a paranccsal, hogy kísérezze a fejedelemhez.⁵

A történeteket elfogulatlanul mérlegelő holland diplomata előadása arra látszik mutatni, hogy a fejedelemszony szökésének motívumai közt a vele való méltatlan bánásmód alig szerepelhet. A karlsbadi fürdőzés-

¹ *Thaly* szerint „a nagy szabadságharc közepén Sarolta fejedelemszonynak, az 1706-ik évi tavaszi fegyverszünet alatt férjével való együttléte után, 1706 nov. 16-án született egy leánykája Sarolta, Prágában, hol a karlsbadi fürdőket használó fejedelelné ekkor tartózkodott, de a gyermek ugyanott egy zárdában csakhamar meghala.” *Turul.* II. (1884.) 92. 1. *Stepney-nok* Wyberghez 1706 nov. 24-én írt levele szerint: „l'accident de la Princesse Rákóczi ne me surprend pas; au contraire Mr. de Bruyninx vous pourroit dire, que j'ai prévu le cas aussi nettement, comme si j'avois eu l'honneur d'assister a l'opération. Je crois, que 50 es 58 (megoldatlan számjelek) ont raison de mettre ordre, que l'affaire soit cachée; mais les messieurs d'Hongrie ne sont pas si nigots.” (Angol dipl. iratok. III. 264. L) Ugyanekkor így ír Bruyninxnek: „Je crois vous avoir prédit le cas, qui est arrivé a la princesse Ra i, lorsqu'elle s'étoit empressé tant pour voir son mari. Il paroît par mes actes, que cette entrevue se fit le 25. Avril. Alors le Sultan fit son entrée à Constantinople; ainsi faites vous même le calcul du reste jusques á la fin du mois Octobre, que la belle soit la bien venue. Je suis persuadée, qu'on ne l'attendoit pas si tôt et toutes les attestations d'une fausse couche ne seront, que la moutard après souper, car le portrait du Duc de Norfolk sera dans son entier.” (Angol dipl. iratok. III. 265. 1.)

³ *Europäische Tama.* 58. Theil. 1706. (1711. új kiadás.) 726. 1.

³ Bruyninx 1707. febr. 9-i levele Rákóczihoz. Ang. dipl. iratok III. 311. 1.

⁴ *Rákóczi Emlékiratai* 203-204. 11. *Saussure* Caesar törökországi levelei. Budapest 1909. 233. 1.

⁵ Bruyninx id. levele. III. 312. 1.

nek, bár azt egészségi okokból előzőleg már a bécsi doktorok is ajánlották,¹ – úgylátszik, – politikai háttere is volt. Bruyninx bizonyára nem alap nélkül emlegeti azokat a „világos és meggyőző bizonyítékokat, amelyeket a hercegnő intrikáiról szemé elé tártak”,² ami csak arra vonatkozhatik, hogy a fejedelemszony összeköttetésben állott, vagy legalább is érintkezést keresett a császári ház és politika ellenségeivel. A velencei követjelentések valóban már határozott formában adnak hírt arról, hogy a fejedelemszony szászországi útjának tulajdonképpeni célja az volt, hogy Rákóczi tudtával XII. Károly svéd királyt közvetlen beavatkozásra bírja a magyar ügy érdekében.³ Erre céloz, legalább a lényegben, Rákóczi azon megjegyzése is, mely Emlékirataiban olvasható, mely szerint a fejedelemszony „a svéd király részéről kedvező fogadást remél vala”,* aki 1706. szeptemberének első napjaiban szász területre nyomult⁵ s ezzel az uralkodóházat válságos helyzetbe sodorta.⁶ Fokozta a válságot a XII. Károly és II. Ágost lengyel király és szász választó közt létrejött altranstádi béke (1706. szept. 24.) is, mely II. Ágostot a lengyel trónról való lemondásra és semleges politikára kényszerítette, viszont a svéd haderőnek Szászországban való áttelelését és élelmezését biztosítván,⁷ az udvart állandó izgalomban tartotta, mert most már számolniok kellett a svéd haderő Csehországba való benyomulásának eshetőségével; azzal pedig Bécsben is tisztában voltak, hogy a svéd beavatkozás végzetes fordulatot adhat a folyó küzdelemnek.⁸ II. Ágost lemondásával egyidejűleg újból előtérbe nyomult Rákóczi lengyel királyságának gondolata is, mely 1704 óta egyébként úgyszólván állandóan felszínen volt. XII. Károly állásfoglalása az időközben lengyel királlyá választott Leszczinsky Szaniszló mellett változatlan maradt ugyan,⁹ mindamelllett 1707 elején a külföldön, így Bécsben is, tudni vélték, hogy a czár Rákóczi jelöltségének támogatásával jelentős mértékben megerősítette azt a különben kis pártot, mely kezdettől fogva Rákóczi személye körül csoportosult.¹⁰ Nem lehetetlen tehát, – bár mindez csak feltevés, – hogy a fejedelemszonymnak törekvése a felmerült hírek és a hozzáérkezett értesülések alapján arra irányult, hogy XII. Károlyt álláspontja megmáskísására, vagyis Szaniszló elejtésére, s ezzel szemben Rákóczi személyének támogatására bírja. Rákóczi lengyel királysága viszont egy svéd-magyar-lengyel szövetség alapjául szolgálhatott volna, mely nemcsak a nyugat felé terjeszkedő orosz hatalommal szemben szolgált volna védőbástyául, hanem XII. Károlynak is tartós befolyást biztosított volna a német birodalom belső politikájának irányításában. A lehetőségek ezen perspektívája, úgy látszik, megértte a fejedelemszonymnak azt, hogy a Szászországban tartózkodó

¹ Rákóczi levele 1711. május 13-ról. Arch. Rak. I. 543. *Márki*: I. 535., 536. 1.

² „Je ne parle pas seulement des preuves claires et convaincantes, qu'on m'a montré des intrigues de la Princesse” etc. Bruyninx id. levele. III. 312. 1.

³ C. *Malagola*: Franz IL Rákóczi und der ung. Aufstand. Deutsche Revue. 1907. Kny. 13. 1.

⁴ Emlékiratai 204. 1. Saussure törökországi levelei. 233. 1.

⁵ Stepney levele 1706. szept. 6. Angol dipl. iratok. III. 232. I. V. ö. *Saramo*: Feldzüge Karls XII. Leipzig. 1881. 204. s. köv. IL

⁶ Stepney 1706. szept. 8. és 11. levelei. Ang. dipl. iratok. III. 233-36. 11.

⁷ Feldzüge des Prinzen Eugen v. Savoyen VIII. 38. és *Sarauw*: 209-10. II.

⁸ *Arneht* A.: Prinz Eugen von Savoyen. I. 420-22. és Archiv f. Kunde österrech. Geschichtsquellen XVI. (Wien 18öf.) 7.

⁹ *Thomasivshij* dolgozata a Századok 1912. k. 198-199. 11.

¹⁰ *Malagola* K.: id. m. 14. 1.

svéd királlyal mielőbb közvetlen érintkezésbe lépjen. Váratlan elhatározásának – úgy hisszük, – ez a magyarázata.

A fejedelemsasszony törekvései azonban nem jártak szerencsével. Sem XII. Károly, sem II. Ágost, a lemondott lengyel király nem fogadta, mire a svéd tábornokok azt javasolták a fejedelemsasszonynak, hogy igyekezzék mielőbb eltávozni a szász fejedelemség területéről s „azt tanácsolták neki, menne Poroszországba”.¹ A XII. Károly részéről történt ezen visszautasítás súlyos diplomáciai vereség volt s a fejedelemsasszony összes terveinek és számításainak teljes megsemmisülését jelentette. A fejedelemsasszony mindent ettől a találkozástól várt, bár viszont annak kellő előkészítését elmulasztotta. Innen van az, hogy most, mikor udvarias formában ugyan, de tulajdonképpen mégis csak kiutasították a szász fejedelemség területéről, teljesen tanácstalanul állott. Fokozta helyzete bizonytalanságát az is, hogy a berlini udvar sem volt hajlandó számára útlevelet adni még a porosz királyság területén keresztül Danzigba való egyszeri átutazásra sem,² amivel bizonyára arra akarták kényszeríteni, hogy ismét Csehországba térjen vissza. A fejedelemsasszony azonban március 8-án váratlanul Berlinben termett, arra hivatkozván, hogy császári útlevéllel van ellátva. A bécsi udvar berlini residence, az ügyes br. Heems már aznap értesítette az udvart a fejedelemsasszony meglepetésszerű megjelenéséről s jelezte, hogy tudomása szerint a porosz udvar aligha fog nehézségeket támasztani a danzigi ut tekintetében; tudomása van arról is, hogy a fejedelemsasszony már lépéseket tett a királlyal való személyes találkozás előkészítésére, neki azonban majd gondja lesz arra, hogy e törekvése sikertelen maradjon. Egyébként Danzigból olyan értesülései vannak, hogy Bonnac francia követ a fejedelemsasszony számára már szállást fogadott, amiből azt következteti, hogy ott állandóbb tartózkodásra készül.³

A fejedelemsasszony Berlinben a gróf Leiningen-család palotájában szállott meg, hol teljesen visszavonultan élt,⁴ tartózkodási helyét ritkán hagyta el, akkor sem érintkezett senkivel sem.⁵ Berlini tartózkodása mindamellettsé kényelmetlen volt a bécsi udvarnak. Mikor tehát Heems jelentése alapján ott arról értesültek, hogy a fejedelemsasszonyban megvan a hajlandóság arra, hogy Berlint mielőbb elhagyja és Danzigon át Magyarországra visszatérjen,⁶ az udvar a XII. Károly mellé beosztott gróf Sinzendorf rendkívüli követ útján haladéktalanul útlevelet küldött a fejedelemsasszonynak, br. Heemset pedig arra utasította, hogy azt juttassa el a fejedelemsasszony kezeihez. A residens személyesen jelentette a fejedelemsasszonynak az útlevél megérkezését, ezt az alkalmat azonban arra is igyekezett felhasználni, hogy hiteles formában tudja meg tőle jövő terveit és szándékait. A fejedelemsasszony úgy nyilatkozott a császári residens előtt, hogy tulajdonképpen kezdettől fogva az volt a szándéka, hogy Magyarországra visszatérjen s azért is jött Berlinbe, hogy innen útlevelet kérjen a császártól; jelenleg még nem tudja megmondani, hogy milyen utón készül vissza, mert e tekintetben a fejedelem utasításaihoz kíván alkalmazkodni, tőle azonban mindezeideig nem kapott levelet.

¹ Rákóczi: Emlékiratai 204. 1.

² Br. Heems 1707 március 1-i jelentése. Eredetije Staatsarchiv. Öst. Hofkanzlei. Preussen. Corresp. 1685-1714.

³ Br. Heems jelentése 1707 március 8-ról. Eredetije u. o.

⁴ Br. Heems jelentése 1707 március 12-ről. Eredetije u. o.

⁵ Hr. Heems jelentése 1707 március 15-ről. Eredetije u. o.

⁶ Br. Heems id. március 15-iki jelentése. U. o.

A fejedelemasszony szintelen válasza nem elégítette ki a császári residenst, aki ennek következtében úgy határozott, hogy mindaddig nem adja át az útlevelet, míg erre vonatkozólag újabb utasításokat nem nyer a bécsi udvartól. E szándékáról kötelességszerűen jelentést tett Bécsbe, de egyúttal részletes előterjesztésben adott számot mindarról; amit részint magától a fejedelemasszonytól sikerült megtudnia, részint közvetlen megfigyelés alapján megállapíthatónak tartott. Nem titkolta, hogy Rákócziné most is tele volt panaszokkal a csehországi tartózkodása alatt vele történt bántó és méltatlan bánásmód miatt, pedig – saját szavai szerint – minden törekvése arra irányult, hogy békét létesítsen ura és a császár között, kifogásokat emelt az ellen is, hogy Theusingben maradt ezüstműit, ingóságait és lovait eladták, anélkül, hogy erről értesítették volna, jóllehet tartózkodási helye ismeretes volt az ottani hatóságok előtt; igazságtalanságnak tartotta végül azt is, hogy visszamaradt cselédségét őrizet alá helyezték. – A residens egyébként annyit jelenthet a fejedelemasszonyról, hogy bármennyire figyelte is őt és életmódját, semmi olyast nem sikerült róla megtudnia, ami esetleg gyanúra adhatott volna okot; sem a porosz udvarral, sem a miniszterekkel nem áll érintkezésben s őt magát csak néhány jelentéktelen egyéniség látogatta. A residens mindezek alapján kétségtelennek tartja, hogy a fejedelemasszony berlini tartózkodása nem fog hosszúra nyúlni, főleg anyagi okokból. A francia udvartól támogatást várt ugyan, Bonnac azonban azt kívánja, hogy tartózkodási helyét mielőbb tegye át Danzigba, amiből a fejedelemasszony azt következteti, hogy a franciák vagy nem hisznek benne, vagy pedig kezesként akarják maguk körében tartani. Heems különben a hollandi követtől is úgy értesült, hogy Rákócziné nincs nagy bizalommal a francia kormány iránt s nem csinál titkot abból, hogy az volna leghőbb óhajtása, ha Magyarországon a béke minél hamarabb helyreállna s a bécsi udvar urának az erdélyi fejedelemségre vonatkozó igényeit tekintetbevéve, vele megegyeznék. Bárhogy áll is a dolog, a residens meg van arról győződve, hogy Rákóczi és a francia kormány közt van valamelyes megegyezés, vagy szövetség, pedig ezzel Rákóczi és a magyarok tnlajdonképen a francia érdekek szolgálivá lettek.¹

A fejedelemasszony június 8-án utazott el Berlinből, anélkül azonban, hogy a bécsi udvartól rendelkezésére bocsátott, de a br. Heemstől visszatartott útlevelet igénybe vette volna. Berlini tartózkodása nem tartozott életének derűsebb napjaihoz; egyrészt állandóan anyagi gondok bántották s ennek következtében utóbb kénytelen volt elfogadni a francia támogatást is, másrészt – nem alaptalanul – sértő mellőzést látott abban is, hogy sem a porosz király, sem a királyi család nem volt hajlandó fogadni, bár hivatalos fogadtatását a fejedelemasszony „minden úton-módon kereste”,^{*} szerinte kétségkívül azért, mert a porosz miniszterek közül senki sem vállalkozott arra, hogy kívánságát az uralkodó elé terjessze.²

¹ Br. Heems 1707 május 16-i jelentése. Eredetije u- o.

² Br. Heems 1707 január 11-i jelentése. Eredetije u. o. – Heems néhány nappal utóbb azt jelentette, hogy „die Gemahlin des Ragoczy ist nicht gerad von hie nach Dantzig, wie ich in meiner letzten allerunterthänigsten Relation (1707 jun. 11) gemeldet, sondern wie ich seithers erfahren, nach Stettin gangen, allwo sie eine Weile sich aufzuhalten willens sein solle”. (Eredetije u. o.) A fejedelemasszony danzigi életére néhány érdekes adat Szalay Lászlótól: Századok. 1870. 8-6. 11.

Rákóczi felemlíti Emlékirataiban, hogy karlsbadi útja előtt mindazt a sok kellemetlenséget megjósolta a fejedelemszornynak, amely érte.¹ Németországi tartózkodása valóban a kudarcok szakadatlan sorozata s ez ennyiben a bécsi diplomácia tagadhatatlan sikerének tekinthető. Viszont az idáig császári érdekeket támogató fejedelemszornynak Danzigban való megtelepedése a francia érdekközösségbe való bekapcsolódását és a fejedelemre ható francia befolyás megerősödését jelentette, mely utóbb nemcsak az 1707-i esztendő eseményeinek, hanem Rákóczi jövő politikájának jellegét is meghatározta.

¹ Emlékiratai. 204. 1.